

EEN COMMERCIËLE HEILDROK TER ERE VAN JACOB VAN ARTEVELDE.

Inleiding.

In een privé collectie bevindt zich een bijzonder likeuretiket met een afbeelding van het standbeeld van Jacob Van Artevelde dat in 1863 op de Vrijdagmarkt werd opgericht. De keuze voor deze figuur was wellicht niet willekeurig. Pas in het begin van de 19de eeuw kon Jacob Van Artevelde - na eeuwen vergetelheid - terug op de belangstelling van historici en letterkundigen rekenen. Voordien lijkt het dat zijn bestaan gewoon vergeten was, er leefden geen verhalen, mondelinge overleveringen of liedjes over hem bij het volk. De herleving van zijn figuur in de 19e eeuw en de status van volksheld die hij toen kreeg aangemeten blijft een merkwaardig fenomeen. Nadat voor het eerst in 1810 enkele verzen aan hem werden gewijd, werd de figuur van Van Artevelde in de loop van de volgende jaren via allerlei kanalen gepromoot bij de Gentse bevolking. In 1834 werd een herinneringsplaat aangebracht aan de gevel van het huis waar voordien zijn woning stond, in 1837 kreeg een locomotief die gebruikt werd bij de inhuldiging van het Gentse station zijn naam, in 1840 volgde de naamgeving van het plein voor de nieuwe St-Annakerk terwijl in 1849 een toneelstuk over hem door H. Van Peene en een roman door H. Conscience verschenen. Historische optochten te Gent (1849) en te Brussel (1856), een eerste borstbeeld opgericht in 1845... dit alles resulteerde tenslotte in de oprichting van zijn standbeeld op de Vrijdagmarkt en de inhuldiging ervan op 14 september 1863. De Arteveldefiguur zorgde wel voor een levensbeschouwelijke verdeeldheid, zowel Vlaamsgezinden, liberalen en socialisten probeerden zich Van Artevelde toe te eigenen en hem in hun ideologie in te passen. De katholieken namen wat afstand van hem, vooral door een antiklerikale versregel uit de cantate van N. Destanberg en F. A. Gevaert. *'...En dat hij de trots van Rome machteloos hier heeft neergeveld.'*

De Arteveldefeesten van 1863 naar aanleiding van de inhuldiging van zijn standbeeld op de Vrijdagmarkt waren toentertijd een evenement zonder weerga in Gent hoewel een groot deel van de bevolking nog leed onder de gevolgen van een katoencrisis.

De Arteveldecultus werd waarschijnlijk ook wel voor een deel gepromoot door allerlei firma's die hem als reclame voor hun producten of hun bedrijf gebruikten. Hiervan zijn echter bitter weinig voorbeelden bewaard gebleven. Het zeldzaam, tot dusver onbekend gebleven 19de eeuws likeuretiket

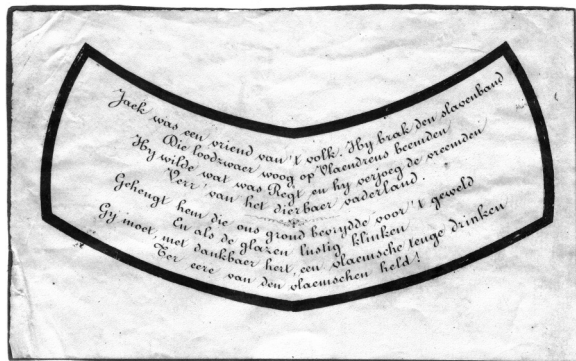
illustreert mooi dit nevenaspect van de mytholisering van Van Artevelde.

Beschrijving van het etiket.

Steendrukker Judocus Joseph Lobel (1824-1895) die toen in de Walpoort(brug)straat woonde, ontwierp deze chromolitho waarbij gebruik werd gemaakt van verscheidene kleuren. Zijn naam is – moeilijk leesbaar - in de linkeronderhoek van de buitenste omlijsting aangebracht. Het Artevelde-beeld is uitgevoerd in groen/grijs/zwarte tinten op een crèmig – witte achtergrond, het beeld is omkransd door een fries met 12 nering-emblemen in een groen/ blauwe en karmijnrode combinatie met gouden omlijsting. Onder de afbeelding van het standbeeld is de naam Van Artevelde gedrukt in gouden letters op een karmijnrode achtergrond. Fries en standbeeld worden geflankeerd door het belfort en de toren van de Sint-Baafskathedraal met wapentuig op de voorgrond. (afb. 1)

Afb. 1. Likeuretiket - vermoedelijk ontworpen in 1863 door Judocus Joseph Lobel. Verzameling R. De Vriendt-Mores.

Afb. 2. Bijhorend afzonderlijk tekstetiket. Verzameling R. De Vriendt-Mores.

Onderaan de afbeelding is duidelijk leesbaar de naam van de firma aangebracht: Likeurfabriek van A(ugus)te Burger Broeders en Zusters, Gent. Een bijhorend afzonderlijk tekstetiket met een huldevers is uitgevoerd in gouden letters op een crèmig-witte ondergrond. (afb. 2)

Hoewel het geen grote dichtkunst is, heeft het toch enige verdienste. Het is geschreven door iemand die de taal goed beheerste en met een zekere romantische bevoegenheid uiting gaf van een Vlaams-nationaal gevoel.

*Jaek was een vriend van 't volk. Hij brak den slavenband
Die loodzwaar woog op Vlaendrens beemden
Hij wilde wat was Regt en hij verjoeg de vreemden
Verr' van het dierbaer vaderland.*

*Geheugt hem die ons grond bevrijdde voor 't geweld
En als de glazen lustig klinken
Gij moet, met dankbaer hert, een vlaemsche teuge drinken
Ter eere van den vlaemschen held!*

De familie Burger en de datering van het etiket.

Wat zoekwerk naar een nadere datering van dit etiket leverde ook bijkomende gegevens op over de familie die Van Artevelde als promotie voor hun likeur gebruikten.

We gaan even nader in op de sociale en familiale achtergrond van deze familie. Om een teveel aan data in de tekst te vermijden worden in een bijlage alle

Afb. 3 Porseleinkaart van de familie Burger, dateerbaar in de periode 1859 - 1865. Verzameling R. De Vriendt-Mores.

gevonden gegevens betreffende geboorte, huwelijk en overlijden van de familieleden vermeld.

Op 4 januari 1850 komen de 47-jarige Sophie Fremolle, weduwe van Jacobus Caspar Burger en haar kinderen wonen in de Voormuide. Ze waren uit Moerbeke te Gent ingeweken. Het verblijf aan de Voormuide is eerder van korte duur: op 4 juli 1851 trekt Sophie Fremolle met haar vier jongste kinderen, Auguste, Charles Louis, Adolphe Henri en Mathilde van de Voormuide naar de Wandelstege (Serpentstraat) die ze op 18 maart 1852 al weer verlaten voor de Oude Vest. De oudste kinderen, Elisabeth en Hélène werken dan al als naaister/dienstmeid en zijn achtereenvolgens op diverse adressen gedomicileerd. Hun broer César François wordt op 16 juni 1851 uitgeschreven naar Hasselt. Deze drie oudste kinderen van Sophie dragen haar familienaam, alleen de vier jongsten dragen de familienaam van hun vader Jacobus Caspar Burger, een douane-brigadier die ongeveer 17 jaar ouder was dan Sophie Fremolle. (1)

Alle zeven de kinderen zijn in een andere stad of gemeente geboren, wat zeker voor de vier jongsten kan te wijten zijn aan een wisselende standplaats van hun vader. Of Jacobus Caspar ook de vader is van de drie oudsten valt niet te achterhalen, ze werden in ieder geval nooit gewettigd.

Op 8 mei 1856 wordt nog maar eens verhuisd, nu naar Steendam. Ondertussen is de oudste dochter Elisabeth ongewenst zwanger en zet ze in het Berouw op 15 december 1856 een natuurlijk kind -Jules Joseph- op de wereld. Vanaf dan verdwijnt ze uit de Gentse bevolkingsregisters en ook in de Gentse overlijdens- en huwelijksakten is ze niet meer terug te vinden. Waarschijnlijk is ze zonder aangifte te doen vertrokken uit Gent.

Haar moeder is dan huisvrouw, broer Auguste bediende en broer Charles Louis letterzetter, de twee jongsten werken nog niet.

Een beslissende stap voor de familie is de verhuis op 22 mei 1859 naar het huis 'Au cheval d'or' aan de Vrijdagmarkt.(afb. 3) De familie is duidelijk bezig aan een steile klim op de sociale ladder. Moeder Sophie Fremolle is nu winkelierster en haar kinderen zijn hier gedomicileerd en actief betrokken bij de handel. Hoewel er geen hard bewijs voor is, lijkt het aannemelijk dat het etiket is ontworpen naar aanleiding van de Arteveldefeesten van 1863 toen de familie aan de Vrijdagmarkt negotie dreef. (afb. 4 en 5)

Als handelaars speculeerden de familie Burger op de algemene belangstelling en aandacht voor de figuur van Van Artevelde om een commercieel graantje mee te pikken. Misschien versierde het vers op het tekstetiket ooit de gevel van 'Au cheval d'or'. Heel wat gevels waren tijdens de feesten versierd, o.a. ook met opschriften en verzen die de Gentse held verheerlijkten en bezongen. Dit lijkt een bijkomend argument om het etiket te dateren ten tijde van de

Afb. 4. en 5. Vrijdagmarkt: gevel van 'Au cheval d'or' in 1897 en huidige situatie (februari 2011).

Arteveldefeesten.

Op 25 augustus 1865 verhuist de familie nog maar eens, nu naar een pand aan de Lievekaai pal naast de Lievebrug. (afb. 6) Tijdens hun verblijf aldaar wordt de familie getroffen door een paar vroege overlijdens.

César François Fremolle, pas terug op 29 mei 1868 komende van Lembeke, overlijdt er op 12 juni 1868 aan tyfus. Hij was ex-onderbrigadier der douane en handelsreiziger en dus waarschijnlijk ook betrokken bij het familiebedrijf. Een nieuwe, zware klap volgt als Auguste Burger op 4 juni 1871 op zijn beurt overlijdt aan tyfus. Na de Arteveldefeesten kunnen nog enkele jaren 'Artevelde-etiketten' zijn gebruikt maar het is minder waarschijnlijk dat na het overlijden van Auguste nog etiketten met zijn naam erop werden gedrukt en gebruikt. Een bijkomend argument om het ontstaan van het etiket te situeren ten tijde van de Arteveldefeesten.

Het overlijden van de twee oudere broers betekende niet het einde van de handelsactiviteiten van de resterende familieleden. Charles Louis, Adolphe Henri en hun zusters Hélène en Mathilde zetten samen de firma verder.

Adolphe Henri is de enige die een gezin sticht. Na zijn huwelijk gaat hij wel zijn eigen weg. Hij begint een eigen zaak en is op diverse achtereenvolgende locaties actief als wijn- en likeurhandelaar. Na zijn overlijden in 1890 stopt zijn weduwe met de likeurhandel en baat ze een suikerbakkerij (confiserie)

uit, ook zijn kinderen zijn niet verder actief in de wijn- en likeurbranche. Charles Louis, H el ene en Mathilde blijven ongehuwd samenwonen. Niet minder dan een kwart tot een derde van de Vlaamse bevolking bleef permanent ongehuwd tijdens de periode 1850-1870. Een huwelijk was tijdens deze periode en zeker bij de middenklasse, vooral een verstandelijke en zakelijke aangelegenheid, de onzekere economische situatie met soms acute noodsituaties zorgde ervoor dat het financiële aspect primeerde.

Na nog diverse andere locaties te hebben aangedaan verblijven ze definitief vanaf 30 augustus 1882 in de Brabantdam waar ze verder in de wijn- en likeurhandel en -stokerij bedrijvig blijven. (3) Het bedrijf van de familie

Afb. 6. Lievekaai: woonhuis van de familie Burger van 1865 tot 1876.
Huidig uitzicht (februari 2011).

Burger is nooit uitgegroeid tot een grote firma, het was een typisch familiebedrijfje. Julius Joseph Fremolle, de natuurlijke zoon van hun zus Elisabeth duikt vanaf een onbepaalde datum op in de Brabantdam en is er ook werkzaam. Zelfs in de Brabantdam wordt nog eens verhuisd, de winkel wordt in

juli 1891 overgebracht van de kant van de pare huisnummers naar de onpare. Er is geen opvolging in de zaak Burger in de Brabantdam en de familiezaak deemstert langzaam weg, een voor een overlijden de kinderloze familieleden. Mathilde blijft als laatste actief in de likeurhandel tot haar dood in 1915.

G. Desmet, R. De Vriendt-Mores.

Met dank aan B. Baillieul, A. Brysse, Prof. A. Evrard, K. Leeman, J. Volcke.

Voetnoten:

1. Volgens de geboorteakte van Mathilde (10-1-1843) was vader Caspar Jacobus Burger toen 57 jaar oud.
2. In dit beeldbepalend pand dat in 1996 fraai werd gerestaureerd woonde voordien het gezin van 'equyer' Jacques Ferdinand Bernard Blommaert en Catharina Philippine Van den Bossche. Een van de kinderen is Philip (° 1808) die in 1829 als doctor in de rechten afstudeert aan de Gentse universiteit. In 1832 publiceert hij een manifest, het eerste pleidooi voor het herstel van de Nederlandse taal: 'Aenmerkingen over de verwaerloozing der Nederduytsche tael.' Philip Blommaert blijft heel actief vlaamsgezind, hij maakt zich verdienstelijk als dichter, filoloog en historicus en zetelt van 1-1-1861 tot 31-12-1866 als liberaal en onafhankelijk liberaal in de Gentse gemeenteraad.
3. Opeenvolgende locaties: 1876: Begijnhoflaan; 1878: Onderstraat, 1882: Brabantdam pare kant; 1891: Brabantdam onpare kant..

Bibliografie en bronnen.

Bevolkingsregisters van Gent en Burgerlijke Stand van Gent en Oostakker.
J. Vermeulen, De groei en de bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel, Oostvlaamsche Zanten, 13de jg. nr. 4- 5, juli- oktober 1938, p. 101- 208.
G. Deneckere, De resurrectie van Jacob Van Artevelde in de 19de-eeuwse Gentse arbeidersbeweging. Over het verlangen naar 'de grote man',
Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Nieuwe reeks – deel L. 1996, p. 155 - 187.
M. Steels, De inhuldiging van het standbeeld van Jacob Van Artevelde, Ghendtsche Tydinghen, 8ste jaargang nr. 2. 15 maart 1979, p. 80-93.
A. Bruggeman-Rosseele, E. De Weerdt, A. Heins, Gand. Le marché du Vendredi comme il était il y a cent ans. Oct. 1897.

Bijlage 1. De relatieve betrouwbaarheid van de bevolkingsregisters.

In de bevolkingsregisters worden per straat en huisnummer de opeenvolgende bewoners genoteerd. Ze vormen een heel rijke informatiebron maar ze zijn evenwel (zeker voor de 19de eeuw) niet altijd betrouwbaar. We geven enkele voorbeelden van struikelblokken tijdens de opzoekingen naar de familie Burger.

1. Hélène Fremolle staat meer dan veertig jaar in de diverse tellingen geregistreerd als Hélène Burger. Tevens worden verschillende geboorteplaatsen en –data opgegeven: °Antwerpen 20-6-1825, °Antwerpen 20-7-1827, ° Antwerpen 1830, ° Leuven 15-8-1828. Volgens een notitie in het bevolkingsregister van de telling 1891-1900 is haar geboortedatum daar overgenomen uit haar Antwerpse doopakte en is ze niet ingeschreven gevonden in de burgerlijke stand van Antwerpen. Haar officiële naam en geboorteplaats en –datum hebben we overgenomen uit de gegevens van haar overlijdensakte.
2. In de telling 1891-1900 staat in de Brabantdam 68 Julius Fremolle vermeld als werkman/wijnsteker (wijnhandelaar). In een bijgevoegde notitie wordt vermeld: *‘deze persoon woont op dit adres sedert verschijdene jaar, al de opzoekingen om zijn afschrift te ontdekken zijn vruchteloos gebleven geboren te Gent Berouwstraat is hij aldaar niet ingeboekt als ook te Brussel alwaar hij lange jaren verbleven heeft’*. Zijn geboorteakte is inderdaad niet terug te vinden in de registers van de burgerlijke stand maar de ambtenaar heeft zich niet te pletter gezocht in de bevolkingsregisters. Hij staat wel degelijk ingeschreven in het Berouw bij het gezin van wever Cornelius Van Damme - Maria Van Aerde en hun zoontje Julius, geboren op 12 november 1856. Julius Josephus Fremolle (Frimol) staat vermeld als onwettig geboren op 15 december 1856 en een bijkomende notitie geeft als aanvullende informatie: *‘de moeder is niet ingeschreven alhier’*. Het spoor van Julius Josephus Fremolle is niet te volgen in de bevolkingsregisters. De pleegouders (Maria Van Aerde was waarschijnlijk de min) verhuizen constant. In het Berouw alleen al, vijf keer op zes jaar tijd ! De naam van Julius Joseph Fremolle is er slechts de eerste keer traceerbaar zonder verdere in- of uitschrijving. Zijn naam ontbreekt in de woning aan de Vrijdagmarkt maar eigenaardig genoeg staat hij in de telling 1867-1880 ingeschreven aan de Lievekaai (weer zonder in-of uitschrijving). Daar wordt als geboortedatum 15 december 1857 (!) genoteerd en wordt hij als handelaar beschouwd. Als Charles Louis, Hélène en Mathilde in mei 1876 verhuizen naar de Begijnhoflaan wordt Jules Fremolle niet meer vermeld en pas in de telling 1891-1900 duikt zijn naam weer op in de Brabantdam.
3. Een ander heikel punt betreft de precieze voornaam van Charles Louis Burger. In de bevolkingsregisters en de Gentse wegwijzers staat hij vermeld als (Charles) Louis. Hij doet in 1890 de overlijdensaangifte van zijn broer Adolphe Henri, staat er genoteerd (en tekent !) als L(ouis) Burger. In het bevolkingsregister van 1891-1900 evenwel staat zijn voornaam Lodewijk (dan in Nederlandse versie) doorstreept en staat er boven ‘Frans’ genoteerd met de opmerking *‘verbeterd volgens geboorteakte’*. In de daaropvolgende telling staat hij geboekt als François. Een misverstand tussen twee ambtenaren? Bedoelde een eerste ambtenaar dat zijn naam volgens zijn geboorteakte Franstalig was en werd ‘Frans’ in de volgende telling door een andere ambtenaar geïnterpreteerd als zijnde zijn voornaam? Het resultaat was wel dat hij in het gesticht van de Zusters van Liefde te Lovendegem effectief werd ingeschreven als François en er daar onder die naam stierf.

Bijlage 2: persoonsgegevens van de familie Fremolle/ Burger.

De gegevens hieronder werden verzameld uit de Gentse bevolkingsregisters en de aktes van de Burgerlijke stand van Gent en Oostakker.

Sophie Fremol(le) (Fromolle, Frimol, Faemolte)

° Brussel 29-3-1803.

x op ? te ? met Caspar Jacobus Burger

+ Gent 11-6-1886 (Brabantdam)

Kinderen.

1. Elisabeth Fremolle

° Brussel 20-6-1823.

Waarvan natuurlijke zoon Julius Joseph Fremolle (Frimol)

° Gent 15-12-1856 (Berouw)

+ Gent 9-5-1910. (Brabantdam). Ongehuwd.

gegevens over een eventueel later x en + datum en +plaats van Elisabeth zijn niet teruggevonden.

2. Hélène Fremolle.

° Antwerpen 20 -6- 1825.

+ Gent 8 -11- 1897(Brabantdam) ongehuwd.

3. César François (François Gerard) Fremolle

° Leuven 16-8-1829.

+ Gent 12 -6- 1868 (Lievekaai) ongehuwd.

4. Auguste Joseph Burger

° Oosteeklo 18 -12- 1832.

+ Gent 4 -6- 1871 (Lievekaai) ongehuwd.

5. Charles Louis (François?) Burger.

° Assenede 13-6-1835.

Naar Lovendegem Molendreef 19 (gesticht Zusters van Liefde) op 27- 8-1904.

+ Daar overleden op 23-12-1905, ongehuwd.

6. Adolphe Henri Burger

° Kaprijke 16-5-1839.

x Lokeren 11-2-1874 met Maria Mathilde Coene (waarvan kinderen)

+ Gent 24-3-1890 (Kasteellaan)

7. Mathilde Burger.

° Oostakker (Langerbrugge) 10-1-1843.

+ Gent 22-11-1915 (Brabantdam) ongehuwd.